Azadi Ka Amrit Mahotsav

GURU DEEKSHAA IAS

सम्पूर्ण - संक्षिप्त - समर्थ

CURRENT AFFAIRS गुरू

UPSC/MPSC मराठी माध्यमात तयारी करणारे विद्यार्थी यांच्या साठी

12th October 2022

FOR DAILY FREE CURRENT AFFAIRS
Follow Our Youtube Channel

Guru Deekshaa Marathi

INDEX

DAILY CURRENT AFFAIRS NOTES

12th October 2022

1. - एससी कॉलेजियम: 3

(i) बद्दल: 3

(ii) सरकारची भूमिका: 3

(iii) घटनात्मक तरतूद: 3

2. - अंतराळ अर्थव्यवस्था: 4

(i) परिचय: 4

(ii) अंतराळ अर्थव्यवस्थेची सध्या काय स्थिती आहे? 4

(iii) अंतराळ अर्थव्यवस्थेवर भर देण्याची गरज का आहे? 4

(iv) अंतराळ अर्थव्यवस्थेला चालना देण्यासाठी सरकारने कोणती पावले उचलली आहेत? 5

(v) अंतराळ अर्थव्यवस्थेच्या वाढीमध्ये कोणते अडथळे आहेत? 5

(vi) इतर कोणते पर्याय आहेत? 5

3. - युक्रेनवर रशियन क्षेपणास्त्र हल्ले: 7

(i) या संघर्षाचा भारतावर काय परिणाम होऊ शकतो? 7

(ii) खूप पुढे: 7

4. - SCO: 8

(i) SCO चा इतिहास काय आहे? 8

(ii) भारत SCO ला महत्त्व का देतो? 8

(iii) पाकिस्तान आणि भारतासंबंधी कोणत्या SCO धोरणांची आपण जाणीव ठेवली पाहिजे? 8

(iv) SCO साठी पुढे काय आहे? 9

संपादकीय विश्लेषण 10

1. विकेंद्रित शासन: 10

(i) विकेंद्रित सरकार कोणत्या कारणांसाठी स्थापन झाले? 10

(ii) निकाल अनुकूल झाला आहे का? 10

(iii) काही संभाव्य कारणे कोणती आहेत? 10

2. द्वेषयुक्त भाषणाचे तपशील: 12

(i) द्वेषयुक्त भाषण: ते काय आहे? 12

(ii) द्वेषयुक्त भाषणाविरूद्ध भारतीय कायदे: 12

(iii) द्वेषयुक्त भाषण प्रतिबंधित करणारा कायदा 12

(iv) सर्वोच्च न्यायालयाचे अनेक निर्णय: 13

(v) समस्या: 13

(vi) खूप पुढे: 14

(vii) निष्कर्ष: 14

1. - एससी कॉलेजियम:

GS II

विषय→न्यायव्यवस्थेशी संबंधित समस्या

➢ **संदर्भ:**

- कायदा मंत्रालयाने आधीच विनंती केली आहे की भारताचे सरन्यायाधीश यू यू ललित यांनी त्यांच्या उत्तराधिकारीचे नाव द्यावे; परिणामी, सर्वोच्च न्यायालयातील न्यायमूर्तींच्या दहा उमेदवारांची पुढील चर्चा थांबवण्यास सर्वोच्च न्यायालयाच्या कॉलेजियमने सहमती दर्शवली आहे.

बद्दल:

- भारताच्या सरन्यायाधीशांच्या अध्यक्षतेखालील कॉलेजियममध्ये सर्वोच्च न्यायालयाच्या चार वरिष्ठ न्यायमूर्तींचा समावेश आहे.
- उच्च न्यायालयातील चार ज्येष्ठ न्यायाधीश हे कॉलेजियम बनवतात, ज्याचे नेतृत्व उच्च न्यायालयाचे मुख्य न्यायाधीश करतात.
- उच्च न्यायालयाच्या कॉलेजियमने नियुक्तीसाठी शिफारस केलेली नावे CJI आणि सर्वोच्च न्यायालयाच्या कॉलेजियमने मंजूर केल्याशिवाय सरकारपर्यंत पोहोचत नाहीत.
- उच्च न्यायव्यवस्थेसाठी न्यायाधीशांची निवड करण्यासाठी कॉलेजियम प्रणाली वापरली जाते.

सरकारची भूमिका:

- कॉलेजियमने नावे निवडल्यानंतर सरकार त्यात सहभागी होईल.
- हायकोर्ट किंवा सुप्रीम कोर्टात (IB) न्यायाधीश म्हणून वकिलाची नियुक्ती करण्यापूर्वी सरकारने इंटेलिजन्स ब्युरोने चौकशी करणे आवश्यक आहे.
- सरकार कॉलेजियमच्या निष्कर्षांवर आक्षेप घेऊन स्पष्टीकरण मागू शकते.
- कॉलेजियमने तीच नावे पुन्हा सुचविल्यास, सरकारने त्यांना घटनापीठाच्या निर्णयानुसार न्यायाधीश म्हणून नियुक्त केले पाहिजे.

घटनात्मक तरतूद:

- सर्वोच्च न्यायालय आणि उच्च न्यायालयाच्या न्यायाधीशांची निवड राज्यघटनेच्या कलम १२४(२) आणि २१७ नुसार राष्ट्रपती करतात.
- राष्ट्रपती सर्वोच्च न्यायालयाच्या आणि उच्च न्यायालयाच्या कोणत्याही न्यायमूर्तींशी सन्मानित करतील ज्यांना ते महत्त्वाचे वाटतात.

- *स्त्रोत→ हिंदू*

2. - अंतराळ अर्थव्यवस्था:

GS III

विषय→विज्ञान आणि तंत्रज्ञान संबंधित समस्या

➢ **संदर्भ:**

- EY आणि इंडियन स्पेस ऑर्गनायझेशन (ISpA) द्वारे सह-लेखन केलेल्या अहवालानुसार, देशाची अंतराळ आणि उपग्रह उपक्रमांची आघाडीची उद्योग संघटना, भारतीय अंतराळ अर्थव्यवस्था 2025 पर्यंत $13 अब्जपर्यंत पोहोचण्याचा अंदाज आहे.

परिचय:

- स्पुतनिक 1, पहिला कृत्रिम उपग्रह, 1957 मध्ये प्रक्षेपित करण्यात आला, ज्याने अंतराळ संशोधनाची सुरुवात केली. विश्वावर राज्य करण्यासाठी अमेरिका आणि माजी यूएसएसआर यांच्यातील कडवट संघर्षाने शीतयुद्धाच्या युगाची व्याख्या केली. या स्पर्धेत, यूएसएसआर आणि यूएस मधील सरकारी मालकीच्या अवकाश संस्थांनी आघाडी घेतली. तेव्हापासून जागतिक अंतराळ अर्थव्यवस्थेतील सर्वात लक्षणीय बदल, इतर अनेकांबरोबरच, व्यावसायिक क्षेत्राचा सहभाग आहे. 2020 मध्ये सरकारने बनवलेल्या हस्तकौशल्याच्या विरोधात मानवाने प्रथम खाजगी जागेत प्रवेश केला आणि इतिहास घडवला.

अंतराळ अर्थव्यवस्थेची सध्या काय स्थिती आहे?

- $447 अब्ज जागतिक अंतराळ बाजारपेठ तीन विभागांमध्ये विभागली गेली आहे: व्यावसायिक उपग्रह बाजार, ऑपरेटर महसूल आणि ग्राउंड इन्फ्रास्ट्रक्चर आणि ऑपरेशन्स (अंतरिक्ष सेवा आणि ग्राहक उपकरणे).
- खालील तीन क्षेत्रे अवकाश अर्थव्यवस्थेसाठी पर्यायी वर्गीकरण मॉडेल बनवतात: (अ) प्रक्षेपण ऑपरेशन्स; (b) अंतराळ निरीक्षण, देखरेख, भाडेपट्टी आणि व्यापार; आणि (c) (d) स्पेस ॲप्लिकेशन्स (डायरेक्ट टू होम ब्रॉडकास्ट, सॅटेलाइट टेलिफोनी, रिमोट सेन्सिंग इ.).

अंतराळ अर्थव्यवस्थेवर भर देण्याची गरज का आहे?

- जागतिक अंतराळ अर्थव्यवस्थेतील 2% किंवा US$7 अब्ज घेण्यास भारत केवळ व्यवस्थापित करतो, त्यामुळे तेथे प्रचंड अप्रयुक्त क्षमता आहे. लहान अपूर्णांक केवळ संसाधने आणि तंत्रज्ञानाद्वारे स्पष्ट केले जाऊ शकत नाही; धोरण देखील बदलले पाहिजे.
- आर्थिक वाढ: एंड-टू-एंड व्यावसायिक स्पेस ऑपरेशन्स सक्षम केल्याने 2024 पर्यंत US $5 ट्रिलियनची अर्थव्यवस्था होईल. शिवाय, असा अंदाज आहे की 2040 पर्यंत, अंतराळ अर्थव्यवस्थेची बाजारपेठ US$ 1 ट्रिलियन पेक्षा जास्त वाढेल.
- कमी खर्च: भारतीय अंतराळ उद्योग खूप कमी पैशात अवकाशयान प्रक्षेपित करू शकतो. हे मार्स ऑर्बिटर मिशनने दाखवून दिले, जे पश्चिमेकडील मिशनपेक्षा 10 पट कमी खर्चिक होते. यामुळे तुम्हाला आंतरराष्ट्रीय व्यवसायात भरपूर फायदा होईल.

- मागणी वाढत आहे आणि 2026 पर्यंत, 10,000 उपग्रह कमी-पृथ्वीच्या कक्षेत ठेवण्याची अपेक्षा आहे. याव्यतिरिक्त, US$ 12.6 बिलियन वरून US$ 42.8 बिलियन पर्यंत, लहान आणि सूक्ष्म उपग्रहांचा अंदाजित विस्तार तीनपट वाढला आहे. त्यामुळे लहान आणि मध्यम आकाराचे व्यवसाय परिणाम म्हणून विविध मार्गांनी बाजारात प्रवेश करू शकतात.

अंतराळ अर्थव्यवस्थेला चालना देण्यासाठी सरकारने कोणती पावले उचलली आहेत?

- इंडियन स्पेस असोसिएशन (ISpA) संपूर्ण भारतात उद्योगाच्या वतीने बोलण्याचे काम करते. उपग्रह आणि अंतराळ तंत्रज्ञानाचा अत्याधुनिक अनुभव असलेले देशांतर्गत आणि परदेशी व्यवसायांचे प्रमुख ISpA चे प्रतिनिधित्व करतील.
- इंडियन नॅशनल स्पेस प्रमोशन अँड ऑथोरायझेशन सेंटर (IN-SPACE) ची स्थापना खाजगी कंपन्यांना भारतीय अवकाश वास्तुकला वापरण्याची समान संधी देण्याच्या उद्देशाने करण्यात आली. कोणतेही स्वारस्य असलेले खाजगी उद्योग आणि ISRO यांच्यातील कनेक्शन म्हणून सेवा देऊन, IN-SPACE वेळ घेणारी प्रशासकीय प्रक्रिया जलद करेल. हे दोन प्रकारे फायदेशीर ठरेल: (अ) अधिक सक्षम लोकांना शैक्षणिक संशोधन आणि अभ्यास करणे शक्य होईल. उदाहरणार्थ, भारतामध्ये SpaceX सारखी संस्था स्थापन केल्याने इस्रोला अत्याधुनिक तंत्रज्ञानाच्या विकासासारख्या कठीण मोहिमांवर लक्ष केंद्रित करण्यासाठी मोकळीक मिळेल.
- अंतराळ क्षेत्र उघडणे: जून 2020 मध्ये, सरकारने अंतराळ क्रियाकलापांच्या सर्व क्षेत्रात भारताकडून व्यावसायिक सहभागास परवानगी दिली. उपग्रहांचा विकास, त्यांची तैनाती आणि पूर्वी अप्राप्य अवकाश-आधारित सेवा ही त्याची उदाहरणे आहेत.

अंतराळ अर्थव्यवस्थेच्या वाढीमध्ये कोणते अडथळे आहेत?

- अर्थसंकल्पीय प्रतिबंध: सीडीएस आणि आयआयएसटीच्या अभ्यासानुसार, जागा-संबंधित ऑपरेशन्ससाठी कमी पैसे बाजूला ठेवण्यात आले आहेत. यामुळे गेल्या दोन वर्षांत अंतराळ अर्थव्यवस्थेत घट झाली आहे. मागील आर्थिक वर्षात अर्थसंकल्पीय खर्च INR 13,033.2 अब्ज वरून 2020-21 मध्ये INR 9,500 अब्ज इतका कमी झाला.
- वैज्ञानिक पद्धतींचा वापर करून, सीडीएस आणि आयआयएसटी पेपर हा अवकाश अर्थव्यवस्थेच्या व्याप्तीचा अंदाज लावण्याचा प्रारंभिक प्रयत्न होता. स्पेस-आधारित रिमोट सेन्सिंगची बाजारपेठ अंदाज लावता येण्याइतकी लहान होती.
- आता अधिक व्यवसाय त्यांचे उपग्रह आणि वाहने आधीच गजबजलेल्या कक्षेत प्रक्षेपित करण्यास सक्षम आहेत, वातावरणात अधिक स्पेस जंक आहे. काही अंदाजानुसार, 200,000 पेक्षा जास्त 1-10 सेमी तुकड्या आणि 15,000 पेक्षा जास्त शोधण्यायोग्य भाग.

इतर कोणते पर्याय आहेत?

- खाजगी कंपन्यांना अवकाश क्षेत्रात सामील होण्याआधी, धोरणे योग्यरित्या अंमलात आणणे आवश्यक आहे. अधिक खाजगी गुंतवणुकीद्वारे आणि आंतरराष्ट्रीय व्यावसायिक अंतराळ उद्योगाशी घट्ट जोडण्यांद्वारे, ते क्षेत्राचे प्रमाण वाढवण्याचा अंदाज आहे. सरकारने स्पेसएक्स, व्हर्जिन गॅलेक्टिक आणि इतर सारख्या सुप्रसिद्ध परदेशी खाजगी कंपन्या तसेच भारतीय खाजगी कंपन्यांमधील सहकार्याला प्रोत्साहन दिले पाहिजे.
- गुंतवणुकीचे आणखी विकेंद्रीकरण करण्यासाठी FDI सुधारणा आवश्यक आहे. ह्यूजेस कम्युनिकेशन्स या यूएस कंपनीने $500 दशलक्ष गुंतवणुकीची घोषणा केली परंतु 2017 पासून परवाने मिळवण्यात ती अयशस्वी ठरली आहे. तिची उद्दिष्टे साध्य करण्यासाठी, IN-SPACE ने देशांतर्गत आणि परदेशी उद्योगांना रेड टेप बायपास करण्याचा मार्ग प्रदान करणे आवश्यक आहे.
- तिसरे, अवकाशातील मोडतोड झाल्यास सार्वजनिक आणि खाजगी क्षेत्रांमधील सहकार्य आवश्यक असेल. अंतराळात किती कार्यक्रम चालू शकतात आणि ते कक्षेतून कचरा साफ करण्यासाठी सहयोग करू शकतात की नाही हे सरकारचे निर्णय आहेत.

- *स्रोत→ हिंदू*

3. - युक्रेनवर रशियन क्षेपणास्त्र हल्ले:

GS II

विषय→आंतरराष्ट्रीय संबंध

➢ **संदर्भ:**

- सोमवारी रशियाने युक्रेनच्या अनेक शहरांवर केलेल्या प्राणघातक हवाई हल्ल्यांमुळे कीवच्या डाउनटाउनमध्ये किमान आठ जणांची हत्या झाली.
- रशियाच्या आक्रमणाच्या सुरुवातीपासून नागरिकांवरील सर्वात मोठ्या हल्ल्यात, राष्ट्राध्यक्ष व्लादिमीर व्ही. पुतिन यांनी सोमवारी युक्रेनच्या आसपासच्या शहरांवर जोरदार क्षेपणास्त्र हल्ल्यांची मालिका सुरू केली, कीवच्या मध्यभागी आणि आघाडीच्या ओळींपासून दूर असलेल्या इतर भागांवर हल्ला केला.
- जरी असे दिसून आले की हे हल्ले रशियामधील कट्टरपंथीयांना शांत करण्यासाठी होते ज्यांनी युद्धाच्या वर्तनावर उघडपणे टीका केली होती, श्री पुतिन यांनी दावा केला की जवळजवळ डझनभर शहरांवर हल्ले अर्धवट नष्ट झालेल्या स्फोटाचा बदला म्हणून होते. रशियाला क्रिमियन द्वीपकल्पाशी जोडणारा पूल.

या संघर्षाचा भारतावर काय परिणाम होऊ शकतो?

- रशिया आणि युक्रेनमधील संकटामुळे भारतातील घरे आणि व्यवसायांसाठी पेट्रोल, स्वयंपाकाचा गॅस आणि इतर इंधनाच्या किमती वाढतील. तेलाच्या वाढत्या किमतींसोबत शिपिंग आणि वाहतूक खर्च वाढतो.
- तेलाच्या किमती किती काळ उच्च राहतील यावर अवलंबून, सरकारच्या अर्थसंकल्पीय अंदाजांवर, विशेषत: वित्तीय तूट या तणावाचा परिणाम होऊ शकतो आणि ते RBI च्या चलनवाढीच्या अंदाजांच्या विश्वासार्हतेवर शंका निर्माण करू शकतात.
- कच्च्या तेलाच्या किमती वाढल्यामुळे भारतात सोने आणि कच्चे तेल आयात करण्याचा खर्च वाढेल, ज्यामुळे आयात वाढू शकते आणि रुपयावर दबाव येऊ शकतो.
- रशियन पेट्रोलियम उत्पादने तेल आयातीसाठी भारताच्या एकूण बजेटचा तुलनेने लहान भाग बनवतात, म्हणून ते बदलले जाऊ शकतात.
- तथापि, सूर्यफूल तेल आणि खतासाठी पर्याय शोधणे आव्हानात्मक असू शकते.
- CIS मध्ये औषधे, चहा आणि इतर वस्तूंच्या शिपमेंटमध्ये समस्या असू शकतात, परंतु एकूण भारतीय निर्यातीपैकी 1% पेक्षा कमी रशियाला जातात. मालवाहतुकीच्या खर्चात वाढ झाल्याने निर्यातीची एकूण स्पर्धात्मकता कमी होऊ शकते.

खूप पुढे:

- आज, शीतयुद्धाच्या विपरीत, जागतिक अर्थव्यवस्थेचे जवळचे परस्परावलंबन आहे. युक्रेनमध्ये आधीच अस्तित्वात असलेल्या दुःख आणि मृत्यूची पातळी पाहता प्रदीर्घ संघर्षाचा खूप विनाशकारी परिणाम होईल.
- सर्वात गरीब देश आणि व्यक्तींवर विषम परिणाम करणाऱ्या कोविड-19 साथीच्या आजाराने संपूर्ण जगाला धक्का दिला आहे. संघर्ष-संबंधित विलंब स्वीकारला जाऊ नये.
- सर्व पक्ष नवीन वाटाघाटींसाठी बसण्यापूर्वी, रशियाने युद्धविराम लागू केला पाहिजे. समस्या आणखी वाढू शकत नाही.

- *स्त्रोत→ हिंदू*

4. - SCO:

GS II

विषय→आंतरराष्ट्रीय संबंध

➢ **संदर्भ:**

- अधिकृत आणि राजनयिक सूत्रांनी (SCO) दिलेल्या माहितीनुसार, 13 ऑक्टोबर रोजी भारताने आयोजित केलेल्या संयुक्त दहशतवादविरोधी सराव (JATE) समारोप समारंभासाठी पाकिस्तानला आमंत्रित करण्यात आले आहे आणि शांघाय कोऑपरेशन ऑर्गनायझेशनचे पर्यवेक्षण केले जात आहे.

SCO चा इतिहास काय आहे?

- रशिया, चीन, कझाकिस्तान, ताजिकिस्तान आणि किरगिझस्तान या देशांनी बनलेल्या शांघाय फाइव्हने 1996 मध्ये SCO ची स्थापना केली.
- हे कालांतराने प्रादेशिक आर्थिक आणि सुरक्षा सहकार्यासाठी एक साधन म्हणून विकसित झाले, सीमा विवादांमध्ये अडथळा बनण्यापासून पुढे सरकले.
- उझबेकिस्तान सदस्य झाल्यानंतर 2001 मध्ये या गटाचे नाव बदलून "शांघाय कोऑपरेशन ऑर्गनायझेशन" असे ठेवले. (SCO).

भारत SCO ला महत्त्व का देतो?

- पाकिस्तान आणि भारताच्या जोडणीने SCO ची भौगोलिक, वांशिक आणि आर्थिक रचना बदलली आहे.
- आज, SCO, ज्यांच्या दक्षिणेकडील सीमा हिंद महासागरापर्यंत पोहोचल्या आहेत, जगातील निम्म्याहून अधिक लोकसंख्या आणि जीडीपीच्या एक चतुर्थांश आहे.
- भौगोलिक, आर्थिक आणि भौगोलिकदृष्ट्या, SCO भारतासाठी महत्त्वपूर्ण आहे कारण त्याचे सदस्य देश जवळ आहेत.
- मध्य आशियातील एससीओचे सदस्य अफगाणिस्तानशी सीमा सामायिक करतात आणि दक्षिणी ताजिकिस्तान फक्त थोड्याशा जमिनीने पाकव्याप्त काश्मीरपासून वेगळे आहे.
- लॉजिस्टिक्स - जेव्हा तुमच्या शेजाऱ्यांसोबतचे संबंध तणावपूर्ण असतात, तेव्हा त्यांच्या शेजाऱ्यांशी तुमचे संबंध मजबूत करणे अर्थपूर्ण ठरते.
- पाकिस्तानचा या गटात प्रवेश आणि अफगाणिस्तान आणि इराणची प्रवेशाची इच्छा पाहता भारताचा सहभाग आता अधिक न्याय्य आहे.

पाकिस्तान आणि भारतासंबंधी कोणत्या SCO धोरणांची आपण जाणीव ठेवली पाहिजे?

- रशियाचे अध्यक्ष व्लादिमीर पुतिन यांनी दावा केला आहे की SCO अंतर्गत सहकार्याने भारत आणि पाकिस्तान यांच्यातील संबंधांना मदत होऊ शकते.
- याव्यतिरिक्त, त्यांनी चीनच्या SCO सदस्यत्वामुळे रशिया आणि मध्य आशियाई देशांसोबतच्या सीमा विवादांचे जलद निराकरण कसे सुलभ केले आहे यावर प्रकाश टाकला.
- परिस्थितीशी तुलना करता येत नाही आणि भारत-पाक तणाव साध्या सीमा मुद्द्यांच्या पलीकडे गेला असूनही व्यक्त केलेला आशावाद मनाला आनंद देणारा आहे.

- अधिक महत्त्वपूर्ण भौगोलिक राजकीय उद्दिष्टे साध्य करण्यासाठी चीनने रशिया आणि मध्य आशियासोबतच्या सीमा समस्यांचे निराकरण करण्यासाठी मोठ्या सवलती दिल्या.
- प्रादेशिक दहशतवादविरोधी संरचना (RATS), एक महत्त्वपूर्ण SCO संघटना, गुप्तचर सामायिकरणाद्वारे सुरक्षा आणि स्थिरतेसाठी समन्वय साधते.
- RATS मध्ये, भारत आणि पाकिस्तानने अशा समस्यांसाठी सतत एकमेकांना दोष देण्याऐवजी सहकार्य करायला शिकले पाहिजे.
- भारताने रशियात पुढील SCO दहशतवादविरोधी लष्करी सरावात सहभागी होण्याचा निर्णय घेतला आहे.

SCO साठी पुढे काय आहे?

- सौम्यता - जसजसा SCO चा विस्तार होत गेला, तसतसे महत्त्वाच्या विषयांवरील तिची काही एकेकाळची ठाम सहमती नरम झाली आहे.
- विशेष म्हणजे, भारत किंवा पाकिस्तान या दोघांनीही "अण्वस्त्र प्रसारबंदी करार" स्वीकारलेला नसतानाही, SCO त्याला खूप महत्त्व देते.
- SCO-समर्थित प्रकल्पांच्या यादीतून प्रकल्पाला वगळण्यात आल्याने चीनच्या BRI ची भारताबाबतची चिंता कमी झाली आहे.
- विरोधी दृष्टिकोन विचारात घेण्यासाठी सरकारी विधाने आणि दहशतवादविरोधी उपक्रम काळजीपूर्वक समायोजित केले जातात.
- ईस्टर्न ग्रुपिंग - एससीओ, पूर्वेकडील शक्तीची युती, समूहाची संरचनात्मक ताकद आणि विविधतेमुळे पश्चिमेकडे एक शक्तिशाली काउंटरवेट बनली आहे.
- जरी काही लोक अजूनही असा विश्वास करतात की हे शीतयुद्धापासून सोव्हिएत ब्लॉकच्या राजकीय विचारांची निरंतरता आहे, तरीही शब्दसंग्रहात लक्षणीय बदल झाला आहे.

- ***स्रोत→ हिंदू***

संपादकीय विश्लेषण

1. विकेंद्रित शासन:

विकेंद्रित सरकार कोणत्या कारणांसाठी स्थापन झाले?

- 73व्या आणि 74व्या घटनादुरुस्तीने विकेंद्रित सरकार सुरू केले.
- हे 1993 मध्ये प्रभावी झाले आणि भारताच्या लोकशाही, विकेंद्रित प्रशासनासाठी स्पष्ट संघटनात्मक संरचना प्रदान केली.
- ते कसे प्राप्त झाले? त्यांनी एक प्रक्रिया सुरू केली ज्यामध्ये प्रत्येक पाच वर्षांनी निवडणुका, महिलांसाठी आरक्षण आणि ऐतिहासिकदृष्ट्या कमी प्रतिनिधित्व, सहभागी संस्थांचा विकास, राज्य वित्त आयोग (SFCs) ची निर्मिती, जिल्हा नियोजन समित्यांची स्थापना (DPCs) इत्यादींचा समावेश होता.
- संरचनात्मक बदलांनंतर, लोकशाही प्रणाली स्वीकारली गेली जी खुली, लवचिक आणि सहभागी होती.
- हे सामाजिक न्याय आणि स्थानिक आर्थिक वाढ कृतीत आणण्याचे प्रभारी होते.
- अनेक ग्रामपंचायती आणि "स्वयंशासित" ग्रामसभा स्थापन झाल्या.
- स्थानिक विकासावर देखरेख ठेवण्यासाठी तीस लाखांहून अधिक निवडून आलेल्या प्रतिनिधींना जबाबदारी देण्यात आली होती.
- समकालीन काळात हा लोकशाहीचा धाडसी प्रयत्न होता.

निकाल अनुकूल झाला आहे का?

- या सुधारणा पॅकेजमुळे भारतातील लोकशाही प्रक्रियेत फारशी सुधारणा झाली नाही.
- स्थानिक लोकशाही तितकी पुढे गेलेली नाही.
- स्थानिक पंचायतींचा परिणाम म्हणून लोकसंख्येची क्षमता, स्वातंत्र्य किंवा क्षमता वाढलेली नाही.
- त्यांनी कोठे राहणे निवडले हे महत्त्वाचे नाही, ते सर्व रहिवाशांना समान स्तरावरील अत्यावश्यक सेवा प्रदान करण्यात क्वचितच सक्षम आहेत.
- मूलभूत आरोग्यसेवा, शुद्ध पाणी, सार्वजनिक प्रकाश व्यवस्था, शिक्षण आणि अन्न सुरक्षा यासह अत्यावश्यक सेवांमध्ये प्रवेश नेहमीच मिळत नाही.
- काही यशोगाथा असूनही, ते अल्पसंख्याक आहेत.
- स्थानिक लोकशाहीतील सामाजिक विघटनाची ही सर्व लक्षणे आहेत.

काही संभाव्य कारणे कोणती आहेत?

- हे सूचित करते की तिसऱ्या स्तरावरील प्रशासनामध्ये एक मूलभूत समस्या आहे.
- समर्थन - 1991 च्या राजकीय वर्ग-चालित आर्थिक बदलांना नोकरशाहीचा पाठिंबा होता.
- तथापि, राज्ये विकेंद्रित शासनाला पाठिंबा देण्यासाठी किंवा प्रोत्साहन देण्यासाठी फार काही करत आहेत असे वाटत नाही.
- अंमलबजावणी - भाग IX आणि IXA आवश्यकता राज्यांकडून (स्थानिक स्वराज्य संस्था) पूर्णपणे दुर्लक्षित केल्या जाऊ शकतात.
- अपेक्षित निवडणुकीच्या वेळेपेक्षा जास्त काळ, SFCs किंवा DPCs ची अनुपस्थिती इ.

- स्थानिक पातळीवर सामाजिक न्याय आणि आर्थिक यश कसे मिळेल, हे सूचित करणारे हे शब्द आहेत, जे अधिक महत्त्वाचे आहे.
- दोन महत्त्वाच्या प्रगती आणि त्यांची क्षमता न्यायव्यवस्थेच्या नजरेतून सुटलेली दिसते.
- विकेंद्रीकरण: केवळ केरळमध्ये संस्थात्मक विकेंद्रीकरणाचा अनुभव आला.
- अनेक राज्यांमध्ये क्रियाकलाप मॅपिंग असूनही, स्थानिक सरकारांची कर्तव्ये काय आहेत हे अद्याप अस्पष्ट आहे.
- राज्ये अजूनही संसाधने, क्रियाकलाप आणि कर्मचारी प्रभारी आहेत.
- त्यामुळे स्वायत्त सरकार व्यावहारिकदृष्ट्या अशक्य आहे.
- हस्तक्षेप: बहुसंख्य राज्ये पर्यायी संस्था विकसित करत आहेत.
- हे स्थानिक सरकारांच्या कार्य करण्याच्या क्षमतेस प्रतिबंधित करतात.
- उच्चपदस्थ अधिकारी आणि मंत्रालये वारंवार त्यांच्यावर प्रभारी असतात.
- उदाहरणार्थ, हरियाणाच्या मुख्यमंत्र्यांनी ग्रामीण विकास एजन्सी स्थापन केली आहे.
- या पर्यायी संस्थांना कायदेशीर मान्यता मिळाल्यामुळे विकेंद्रित लोकशाहीला पातळ करण्याच्या प्रक्रियेला वैधता प्राप्त होते.
- जिल्हा विकास योजना डीपीसीने तयार केल्या पाहिजेत.
- रणनीती ग्रामीण आणि शहरी भागांचे एकत्रीकरण, पर्यावरण संरक्षण आणि अवकाशीय नियोजन यासह घटक विचारात घेते.
- हा वाढता प्रादेशिक असमतोल कमी करण्याचा एक मार्ग असू शकतो.
- परंतु DPC तयार करणे आवश्यक नाही.
- उदाहरणार्थ, गुजरातसारख्या राज्यांमध्ये अद्याप डीपीसी नाही.

2. द्वेषयुक्त भाषणाचे तपशील:

- द्वेषयुक्त भाषण भारतात अधिकृतपणे मान्यताप्राप्त कोणत्याही कायदेशीर निर्बंधांच्या अधीन नाही.
- भारतीय दंड संहिता, फौजदारी प्रक्रिया संहिता आणि अभिव्यक्ती स्वातंत्र्याच्या अधिकारावर निर्बंध घालणारे इतर कायदे द्वेषयुक्त भाषणास प्रतिबंध करणारी विविध कलमे आहेत.
- घटनेचा कलम 19 प्रत्येकाला भाषण आणि अभिव्यक्ती स्वातंत्र्याची हमी देतो, जरी हा अधिकार इतर गोष्टींबरोबरच "सार्वजनिक सुव्यवस्था, सभ्यता किंवा नैतिकता" राखण्यासाठी "वाजवी मर्यादा" च्या अधीन आहे.

द्वेषयुक्त भाषण: ते काय आहे?

- "द्वेषपूर्ण" भाषणाच्या वैशिष्ट्यांवर मतभेद आहेत आणि द्वेषयुक्त भाषण आंतरराष्ट्रीय कायद्याद्वारे परिभाषित केलेले नाही.
- कोणत्याही प्रकारचे संप्रेषण-मौखिक, लिखित किंवा शारीरिक-जे एखाद्या व्यक्तीचा किंवा समुहाच्या धर्म, वंश, राष्ट्रीयता, वंश, रंग, वंश, लिंग किंवा इतर ओळख घटकांवर आधारित एखाद्या व्यक्तीला किंवा समुहाला अपमानित करते किंवा लक्ष्य करते. द्वेषयुक्त भाषण.

द्वेषयुक्त भाषणाविरूद्ध भारतीय कायदे:

- संविधानाच्या अनुच्छेद 21 द्वारे हमी दिलेले स्वातंत्र्य जबाबदार अभिव्यक्तीवर आधारित आहे.
- संविधानाच्या अनुच्छेद १९(२) मध्ये नमूद केल्याप्रमाणे भारतातील प्रत्येकाला भाषण आणि अभिव्यक्ती स्वातंत्र्याचा अधिकार आहे.
- द्वेषयुक्त भाषणाची भारतात विशेष व्याख्या केलेली नाही. तथापि, भाषण स्वातंत्र्याच्या अधिकाराला अपवाद म्हणून, काही कायद्यांमधील काही कायदेशीर तरतुदी काही प्रकारच्या अभिव्यक्तींना प्रतिबंधित करतात.

द्वेषयुक्त भाषण प्रतिबंधित करणारा कायदा

- 1860 चा भारतीय दंड संहिता (IPC);
- कलम 124A IPC द्वारे देशद्रोह प्रतिबंधित आहे.
- कलम 153A IPC अंतर्गत, धर्म, वंश, जन्मस्थान, निवासस्थान, भाषा इत्यादी गोष्टींवर आधारित भिन्न गटांमध्ये शत्रुत्व निर्माण करणाऱ्या दोन्ही कृती तसेच सद्भाव टिकवून ठेवण्याच्या प्रयत्नांना अपयशी ठरणाऱ्या कृतींना प्रतिबंधित आहे.
- राष्ट्रीय एकात्मतेला हानीकारक असलेले आरोप आणि उच्चारांना IPC च्या कलम 153B द्वारे प्रतिबंधित केले आहे.
- भारतीय दंड संहितेच्या कलम 295A नुसार, "कोणत्याही वर्गाच्या धर्माचा किंवा त्याच्या श्रद्धांचा अपमान करून धार्मिक भावना दुखावण्याच्या हेतूने जाणीवपूर्वक आणि दुर्भावनापूर्ण कृत्ये" प्रतिबंधित आहेत.
- IPC च्या कलम 298 मध्ये नमूद केल्यानुसार "कोणत्याही व्यक्तीच्या धार्मिक संवेदनशीलतेला ठेस पोहोचवण्याच्या हेतूने उद्गार, टिप्पण्या इत्यादी" करण्यास मनाई आहे.

- IPC च्या कलम 505(1) आणि (2) अंतर्गत वर्गांमधील वैर किंवा शत्रुत्वाला प्रोत्साहन देणारी कोणतीही टिप्पणी, अफवा किंवा अहवाल छापणे किंवा पसरवणे बेकायदेशीर आहे.

सर्वोच्च न्यायालयाचे अनेक निर्णय:

रंगीला रसूलचे प्रकरण

- एका हिंदू प्रकाशकाचे रंगीला रसूल नावाचे पुस्तक पैगंबरांच्या वैयक्तिक जीवनावर टीका करणारे होते.
- पंजाब आणि हरियाणा उच्च न्यायालयाने कलम 153A अंतर्गत पहिल्या पॅम्प्लेटवर केलेल्या कृती रद्द केल्या आणि धार्मिक व्यक्तींवर टीका करणे हे श्रद्धांवर टीका करण्यापेक्षा वेगळे आहे का असा प्रश्न विचारला.
- या व्याख्या वादाचा परिणाम म्हणून वसाहती सरकारने कलम 295A मोठ्या प्रमाणात या समस्यांचे निराकरण करण्यासाठी पास केले.

उत्तर प्रदेश राज्य विरुद्ध रामजी लाल आणि मोदी

- कलम 295A च्या घटनात्मकतेला विरोध केला होता.
- सर्वोच्च न्यायालयाने हा कायदा 'सार्वजनिक सुव्यवस्था' राखण्यासाठी ठेवला होता.
- सार्वजनिक सुव्यवस्था राखणे हा संविधानाने स्वीकारलेल्या भाषण, अभिव्यक्ती आणि धर्म स्वातंत्र्याच्या मूलभूत अधिकारांना अपवाद आहे.

मध्य प्रदेश राज्य वि. रामलाल पुरी

- 1973 च्या सर्वोच्च न्यायालयाच्या निर्णयानुसार, प्रश्न विचारण्यासारखा आहे की प्रश्नातील भाषण "अतिसंवेदनशील मनुष्य" च्या विरूद्ध "सामान्य ज्ञानी माणसाला" नाराज करते का.
- जरी फरक न्यायाधीश ते न्यायाधीश बदलत असला आणि सामान्यतः समजणे कठीण असते, तरीही न्यायालय हे निर्णय घेते.

कर्नाटक राज्य वि. बारागुर रामचंद्र

- सुप्रीम कोर्टाने 2007 च्या निर्णयावर प्रकाश टाकला की कलम 295A चा अर्थ "वाजवी दृष्टीकोन" वापरून केला जावा.
- कन्नड कादंबरी धर्मकारणाला राज्य सरकारने कलम 295A आणि इतर कायद्यांतर्गत बेकायदेशीर ठरवले होते कारण त्यात द्वेषयुक्त भाषणाचा समावेश होता.

समस्या:

- कमी दोषी दर दाखवतात की या कायद्यांच्या गैरवापराच्या तरतुदी सामान्यतः पोलीस अधिकारी वॉरंटशिवाय अटक करू शकतात अशा माध्यमांद्वारे शिक्षा केली जाते.
- टीकाकारांचा असा दावा आहे की हे नियम भाषण स्वातंत्र्याचे रक्षण करण्याऐवजी सरकारला पाऊल टाकण्याची परवानगी देऊन "सार्वजनिक सुव्यवस्था स्थापित करण्यासाठी" आहेत.
- कायदेशीर संदिग्धता: जेव्हा कायदे चुकीच्या पद्धतीने लागू केले जातात तेव्हा ते अधूनमधून अस्पष्ट, अस्पष्ट भाषा वापरतात.
- 1920 च्या दशकात वांशिक आरोप असलेल्या उत्तर भारतात जुन्या-कायद्यांचे कलम 295A मंजूर झाले.

खूप पुढे:

- कलम 295A लिहिण्यात आले तेव्हा एक विशिष्ट सामाजिक प्रतिमान अस्तित्वात होते, परंतु जसजसा समाज बदलला आहे, तसतसे कायद्यानेही समायोजन करणे आवश्यक आहे. या कायद्यात भूतकाळातील भुते आजही अस्तित्वात असतील तर ते आवश्यक नाही.
- अभिव्यक्ती स्वातंत्र्य आणि धार्मिक मान्यता या दोन्हींचा आदर करण्यासाठी कलम 295A बदलणे आवश्यक आहे.
- वैयक्तिक हक्कांबरोबरच गट हक्कांनाही प्राधान्य दिले पाहिजे.

निष्कर्ष:

- द्वेषयुक्त भाषण हे "धोक्याच्या भीतीने" विशिष्ट वर्गाच्या लोकांच्या उपेक्षिततेसाठी उत्प्रेरक किंवा प्रारंभिक बिंदू म्हणून काम करते हे समजून घेणे अत्यावश्यक आहे. मुक्त अभिव्यक्तीच्या नावाखाली त्याला परवानगी दिली जाऊ नये कारण ती भारतीय लोकशाहीच्या मूलभूत तत्त्वांच्या विरोधात असेल.

Guru Deekshaa IAS is happy to announce first ever kannada current affairs magazine for kannada medium aspirants of Karnataka.
The three important thumb rules for any competitive exam are

Vijay Kumar G
Founder and Director
Guru Deekshaa IAS

- ✍🏻 First-NCERT/STATE syllabus books which helps to develop your understanding on the subjects
- ✍🏻 Second-Daily current affairs helped to build your further understanding of the events related to your examination, Apart from knowledge it build the personality of an individual which brings in confidence to face any examination.
- ✍🏻 Third-Practice previous year question papers and mock test available in the market to train your mind as per the requirement of the examination.

Thousand miles of journey starts with single step, We at Guru Deekshaa have taken this first step towards empowering you to prepare for civil for services. Now its your turn to start preparation and achieve your dream of becoming IAS/IPS.

CALL US FOR MORE DETAILS

76 76 74 98 77

JOIN OFFICIAL TELEGRAM FOR MATERIAL AND UPDATES
@GURU_DEEKSHAAIAS

FOLLOW OUR INSTAGRAM FOR DAILY UPDATES
GURUDEEKSHAA